

ОБҐРУНТУВАННЯ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ВЗАЄМОВІДНОСИН МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В ПОЗАКЛАСНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ*Більдіна Марина Олексіївна,
аспірант**РВНЗ „Кримський гуманітарний університет” (м. Ялта)*

Постановка проблеми. Головним завданням освіти України ХХІ століття є виховання людини з гуманістичним світоглядом, яка здатна орієнтуватися в складних соціокультурних взаєминах, активно реалізувати свій особистісний потенціал на основі взаєморозуміння, співпраці, демократії, толерантності.

Тому перед навчальними закладами всіх рівнів стоять питання виховати толерантну особистість, справжнього громадянина України, оперуючи основними принципами виховання українського суспільства (гуманізм, демократизм, пріоритетність загальнолюдських духовних цінностей).

Актуальність проблеми підтверджуються державними документами про освіту (закон України „Про освіту”, Національна доктрина розвитку освіти, закон України про загальну середню освіту, Концепція національного виховання, Концепція позакласної виховної роботи в загальноосвітній школі). Ці документи орієнтують освітньо-виховний процес на здійснення підготовки людини до життя в суспільстві на засадах гуманізму й толерантності, а також підтверджують важливе значення всебічного розвитку особистості, як найвищої цінності суспільства.

Саме початкова школа повинна створювати суттєві передумови для формування умінь будувати міжособистісні стосунки. Це, в свою чергу, вимагає перегляду змісту, форм і методів роботи вчителів з організації спілкування учнів у навчально-виховному процесі, формування толерантних взаємовідносин між вихованцями.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблему міжособистісних взаємин школярів з однолітками досить детально сформулювали В. Абраменкова, І. Дубровина, Я. Коломинський, М. Лисина, В. Утробіна, Д. Фельдштейн. Теоретичною основою дослідження є також концепції спілкування і міжособистісної взаємодії, розроблені у вітчизняній психології (Л. Божович, О. Леонт'єв, В. Мухіна, С. Мясіщев, Н. Обозов), у зарубіжній психології (Л. Морено, Л. Фестінгер).

На думку провідних психологів (Л. Виготський, С. Рубінштейн, Д. Ельконін) молодший шкільний вік є періодом становлення особистості, сприятливим для формування оптимальної системи базового рівня психіки дитини; періодом інтенсивного морального розвитку, зміни егоцентричної позиції і формування об'єктивних поглядів. Саме в цей період формується система взаємовідносин, яка носить складний мінливий характер.

Виявленням психологічних особливостей міжособистісного взаєморозуміння та створенням психолого-педагогічних умов для розвитку культури міжособистісних взаємовідносин школярів займаються такі українські дослідники сьогодення, як І. Вахоцька, Ю. Кан, О. Онісюк, Л. Сікорська, К. Слесик, А. Хоменко.

Сучасний стан проблеми формування комунікативних умінь молодших школярів представлений теоретичними доробками Л. Варзацької, М. Вашуленка, А. Зимульдіною, Т. Ладиженської, Т. Рамзаєвої.

Розвитком вихованців в умовах позакласної діяльності займаються Л. Базильчук, О. Волошина, Н. Грицай, З. Діхтаренко, К. Дорошенко, О. Жабокрицька, Н. Комісаренко, Н. Савченко, А. Терещук, Л. Якубова.

Такі сучасні дослідники, як В. Кабуш, Г. Куцев, О. Сухомлинська, Ж. Тощенко свідчать про наявність недоліків у процесі виховання: це відсутність вправ учня в самовияві, обмеженість емоційного спілкування та можливості діалогу між учителем й учнем, невизнання вчителем унікальності й автономності особистості.

Мета статі: обґрунтувати актуальність проблеми формування системи взаємовідносин молодших школярів у позакласній діяльності.

Виклад основного матеріалу. Емоційне благополуччя та самопочуття школярів у системі міжособистісних взаємовідносин, які складаються у колективі, впливають на розвиток молодших школярів, на їх життєві орієнтири, поведінку в макро та мікросоціумі. Взаєморозуміння молодших школярів під час спілкування є результатом багатопланового процесу встановлення і розвитку контактів між однолітками, який передбачає обмін інформацією, певну тактику і стратегію взаємодії сприймання і розуміння суб'єктами спілкування один одного.

Формування системи взаємовідносин молодших школярів має суттєве значення в вихованні учнів, тому що взаєморозуміння при спілкуванні є однією з найважливіших сфер духовної сторони життєдіяльності людини. Зараз потреба в уміннях комунікативності є запорукою гарних стосунків у будь-якому колективі. Вона допомагає уникнути конфліктів та піднімає рівень якості навчально-виховного процесу у школі [1, с.7].

Тому на основі аналізу науково-педагогічних джерел нами було уточнено поняття „міжособистісних взаємовідносин” як взаємозв'язки між особистостями, що об'єктивно проявляються в характері і способах взаємних впливів, які здійснюють люди один на одного процесі спільної діяльності і спілкування; також визначено поняття „міжособистісних взаємовідносин молодших школярів” як взаємозв'язки між однолітками молодшого шкільного віку, які складаються на основі певних почуттів, виникають у вихованців по відношенню один до одного та будуються на симпатіях, антипатіях, привабливості, спільності інтересів а також залежать від таких чинників як успішність у навчанні, взаємна симпатія, спільність інтересів, зовнішні життєві обставини, статеві ознаки [3, с. 81].

В дослідженні також сформульовано поняття „система взаємовідносин молодших школярів” як сукупність наступних елементів, на основі яких поступово будуються взаємовідносини між учнями: підвищення культурного рівня школярів, розвиток комунікативної сфери вихованців, формування умінь конструктивно вирішувати конфлікти, формування умінь володіти своїми емоціями, виховання толерантності учнів, їх взаємодії на основі співпраці, формування лідерських якостей, впевненості в собі. Отже, розкриємо зміст кожного з елементів системи взаємовідносин молодших школярів.

Підвищення культурного рівня школярів полягає в створенні умов для виховання культури поведінки, яка розглядається як важлива соціальна, педагогічна і психологічна проблема, від успішного розв'язання котрої залежить розвиток у підростаючого покоління високих моральних якостей, глибокої інтелігенції і справжнього духовного багатства [5, с.11].

Формування умінь конструктивно вирішувати конфлікти здійснюється завдяки наступним умовам: корекція суб'єктивних (внутрішніх) умов конфліктної особистості в ході індивідуальної роботи; створення умов, що сприяють зниженню проявів конфліктності; створення сприятливого психологічного клімату у колективі [1, с. 9].

Розвиток комунікативної сфери вихованців передбачає розвиток комунікативного потенціалу дітей, виховання комунікативності та толерантності як якостей особистості, які потребуються суспільством. Розвинута комунікативна сфера включає в себе: бажання вступати в контакт з оточуючими; вміння організувати спілкування, яка виражається у вмінні слухати співрозмовника, емоційно співпереживати, вирішувати конфліктні ситуації; знання норм і правил, яких необхідно дотримуватися при спілкуванні з оточуючими [2, с.12].

Формування умінь володіти своїми емоціями є важливим та необхідним елементом для життя в суспільстві. Управління власними емоціями визначається як здатність і потреба керувати своїми емоціями, викликати і підтримувати бажані емоції і контролювати небажані емоції. [4, с. 17]

Виховання толерантності учнів виражається такими принципами навчання, які створюють оптимальні умови для формування в учнів культури гідності, самовираження особистості, виключають фактор страху неправильної відповіді. Толерантність в новому тисячолітті – спосіб виживання людства, умова гармонійних відносин у суспільстві. [5, с.19]

Розкрив сутність компонентів системи взаємовідносин молодших школярів, стає очевидно, що формування системи взаємовідносин молодших школярів має особливу актуальність на сучасному етапі розвитку суспільства, до того ж, формування культури міжособистісних стосунків саме підрастаючого покоління є важливим завданням освіти і суспільства в цілому.

Такі сучасні дослідники, як В. Кабуш, Г. Куцев, О. Сухомлинська, Ж. Тощенко свідчать про наявність недоліків у процесі виховання: це відсутність вправ учня в самовияві, обмеженість емоційного спілкування та можливостей діалогу між учителем й учнем, невизнання вчителем унікальності й автономності особистості.

Аналіз стану досліджуваної проблеми в психолого-педагогічній теорії та практиці доводить, що існують **суперечності між**

- потребою сучасного суспільства в удосконаленні людських взаємовідносин і недостатньою розробленістю проблеми формування культури взаємовідносин молодших школярів;

- суспільними вимогами до виховання підрастаючого покоління, здатного орієнтуватися в складних соціокультурних взаєминах та відсутністю науково обгрунтованої системи формування взаємин школярів;

- потребою школи у фахівцях, приймаючих кожену особистість як неповторну, найвищу цінність суспільства та невизнанням більшої педагогічності та автономності особистості вихованців;

- потребою формування соціально зрілої творчої особистості, громадянина України та нерозумінням багатьох учителів важливості проблеми соціалізації молодших школярів.

Подолання цих суперечностей передбачає пошук оптимальних шляхів формування системи взаємовідносин молодого покоління. Актуальність проблеми, її недостатня дослідженість, важливе значення її розв'язання зумовили вибір теми дисертаційного дослідження – „**Формування системи взаємовідносин молодших школярів в позакласній діяльності**”.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що: *вперше* теоретично обгрунтовано модель і педагогічні умови формування системи взаємовідносин молодших школярів у позакласній діяльності; визначені критерії, показники та рівні сформованості системи взаємовідносин молодших школярів; розкрито структуру та зміст ключового поняття дослідження „система взаємовідносин молодших школярів”; *вдосконалено* зміст, форми і методи проведення виховних занять у позакласній діяльності; *подальшого розвитку набули* проблема формування системи взаємовідносин молодших школярів, теоретичне обгрунтування її компонентів.

Висновки. Формування системи взаємовідносин молодших школярів має особливу актуальність на сучасному етапі розвитку суспільства, тому що формування культури міжособистісних відносин саме підрастаючого покоління є важливим завданням освіти і суспільства в цілому.

У процесі теоретичного аналізу досліджуваної проблеми було визначено, що набуття навичок соціальної взаємодії з групою однолітків і вміння заводити друзів є однією з найважливіших завдань розвитку на цьому віковому етапі. Система взаємовідносин молодших школярів включає в себе сукупність виділених нами елементів, на основі яких поступово будуються взаємовідносини між учнями.

Формування системи взаємовідносин молодших школярів здійснює цілеспрямований вплив на особистість з метою гармонізації її соціального життя а також сприяє формуванню у молоді навичок незалежного мислення, критичного осмислення суджень та вчинків, заснованих на моральних цінностях.

Резюме. У статті обгрунтовано актуальність проблеми формування системи взаємовідносин молодших школярів в позакласній діяльності. Нами було проаналізовано дослідження та публікації з теми, уточнені поняття „міжособистісні взаємовідносини”, „міжособистісні взаємовідносини молодших школярів”; сформульовано поняття „система взаємовідносин молодших школярів”. В дослідженні також визначені елементи системи взаємовідносин молодших школярів, розкриємо зміст кожного з елементів системи взаємовідносин молодших школярів. В ході роботи визначені суперечності на основі аналізу досліджуваної проблеми в психолого-педагогічній теорії та практиці. У статті розкрито, в чому полягає наукова новизна одержаних результатів. **Ключові слова:** молодші школярі, система взаємовідносин молодших школярів, елементи системи взаємовідносин молодших школярів.

Резюме. В статье обоснована актуальность проблемы формирования системы взаимоотношений младших школьников во внеклассной деятельности. Нами были проанализированы исследования и публикации по теме, уточнены понятия „межличностные взаимоотношения”, „межличностные взаимоотношения младших школьников”; сформулировано понятие „система взаимоотношений младших школьников”. В исследовании также определенные элементы системы взаимоотношений младших школьников, раскроем содержание каждого из элементов системы взаимоотношений младших школьников. В ходе работы определены противоречия на основе анализа исследуемой проблемы в психолого-педагогической теории и практике. В статье раскрыто, в чем заключается научная новизна полученных результатов. **Ключевые слова:** младшие школьники, система отношений младших школьников, элементы отношений младших школьников.

Summary. In the article the importance of the formation of relationships of younger pupils in extracurricular activities. Research and publications on the topic, the concepts of "interpersonal relationships", "interpersonal relationships of younger pupils" are analysed, the concept of "system of relations between younger pupils" is declared. The study also identifies elements of the relationship of young pupils, reveals the contents of each of the elements of the relationship between younger pupils. Specifications based on the analysis of the problem in psychological and educational theory and practice are defined. **Keywords:** younger schoolchildren, the system of relations of younger schoolchildren, the elements of relationships between younger schoolchildren.

Література

1. Вахоцька І. О. Психологічні особливості міжособистісного взаєморозуміння в системі „вчитель – учень” як умова попередження конфліктів: автореф. дис. кан. псих. наук: 19.00.07 „Соціальна психологія” / І. О. Вахоцька. – Київ, 2002. – 23 с.
2. Вашуленко М. С. Формування мовної особистості молодшого школяра в умовах переходу до 4-річного початкового навчання // Початкова школа / М. С. Вашуленко – 2001. № 1, с. 11 –14.
3. Мясичев В. М. Психологія взаємовідносин: Обрані психологічні праці (под ред. Бодалева О. О.) / В. М. Мясичев. – М.: Модэк МПСИ, 2004 – 160 с.

4. Слесик К. М. Формування умінь спілкування молодших школярів у позакласній навчально-виховній роботі: автореф. дис. кан. пед. Наук: 13.00.09 „Теорія навчання” / К. М. Слесик. – Харків, 2003. – 25 с.

5. Хоменко А. В. Формування особистісно орієнтованих відносин учителя й учнів у виховному процесі загальноосвітньої школи першого ступеня: автореф. дис. кан. пед. наук: 13.00.07 „Теорія і методика виховання” / А. В. Хоменко. – Київ, 2006. – 27 с.